

ХЭЛ ХҮНИЙ БҮТЭЭЛ, СОЁЛ МӨН

Надмид Бэгз¹

¹ Боловсролын судалгааны үндэсний хүрээлэн

Өгүүллийн мэдээлэл

Түүх:

Хүлээн авсан: 2023.10.01
Засаж сайжруулсан: 2023.10.08
Хэвлэхийг зөвшөөрсөн: 2023.10.10

Түлхүүр үг:

Хүний нийгэм, харилцааны
хэрэгсэл, соёлын орчны өөрчлөлт,
хэл баяжих, өрсөлдөх чадвар, олон
хэлний боловсрол

Холбоо барих зохиогч:

Н.Бэгз
Email: begz@mier.mn

Хураангуй

Нээлттэй, олон үндэстэн зэрэгцэн оршиж буй өнөөгийн глобал ертөнцөд хүн хоорондын эдийн засаг, нийгэм, соёлын өрсөлдөөн нэмэгдэхэд олон хэлний боловсрол хүний өрсөлдөх чадварын нэг гол хүчин зүйл болж байна. Нутаг дэвсгэр томтой ч хүн ам цөөтэй, хүчирхэг хөршүүдтэй монголчууд бид дэлхийн том хэлнүүдийн боловсрол эзэмших нь туйлын чухал. Иймээс зохиогч эл өгүүлэлдээ глобал хөдөлмөрийн зах зээлийн орчинд үндэстнүүдийн өрсөлдөх чадварын нэг гол хүчин зүйл болж буй хоёрдахь, гурав дахь хэлийг монгол хүүхдэд бага наснаас нь зааж сургахыг оновчтой тогтоохын ач холбогдлыг харуулах зорилт тавьсан юм.

Article Info

Authors:

Nadmid, B¹.
¹Mongolian National Institute for
Educational Research

Article history:

Received: Oct 1, 2023
Revised: Oct 8, 2023
Accepted: Oct 10, 2023

Keywords

Human society, communication
instrument,

LANGUAGE - HUMAN CREATION AND CULTURE

Abstract:

Multilingual education is one of the main factors of human competitiveness when economic, social and cultural competition among people increases in today's Globalized World where many nations coexist. It is extremely important for us Mongolians, who have a large territory but a small population and with powerful neighbors, to get an education in the world's major languages. Therefore, the author of this paper aimed to show the importance of optimally teaching Mongolian children from an early age the second and third languages, which are one of the main factors of the competitiveness of nations in the global environment.

НЭГ. ХЭЛНИЙ ҮҮСЭЛ, ХӨГЖИЛ

Хэл байгалийн бүтээл биш. Хэл хүний бий болгосон соёлын чухал хэсэг. Хэл бол хүн анх амьтны сүргээс тасарч, нийгмийн зохион байгуулалтаар амьдарч эхлэх үеийнх нь хөгжлийн үр дүн, нийгмийн хөгжлийн явцад үүсч бий болсон харилцааны хэрэгсэл. Хүн хэлтэй төрдөггүй учир төрөлх хэл гэж байхгүй. Өсөн торниж буй амьдралынхаа орчинтой танилцаж, түүнээс суралцах явцдаа хүүхэд ойр харилцагчдынхаа хэлийг даган дуурайх замаар сурч эзэмшдэг. Энэ талаар их зохиолч Д.Нацагдорж аль тэртээ 1930-аад онд “Өсөхөөс сурсан үндсэн хэл, орхиж болшгүй соёл мөн” (1961. х.193) гэж гайхалтай мэргэнээр тодорхойлсон байдаг.

Хэл бол хүн амьдралын орчноо тэмдэглэх дохионы системийг бий болгосны үр дүн тул орчны өөрчлөлт, хөгжлийг тусгаж, тэдгээр ухагдахууныг тэмдэглэх нэгж болсон үгийн сан нь байнга өөрчлөгдөн баяжиж байдаг, бас ядуурч ч болдог. Хэлийг сурч болдог, хэрэглэхгүй бол бас мартагддаг. Хүн орчинтойгоо харилцах хэрэгсэл болсон хэлээ бүтээж, хэрэглэж хөгжүүлсээр олон арван мянган жилийг өнгөрөөж, өнөөдрийг хүрч. Энэ хугацаанд маш олон хэл мартагдаж, мөн олон хэл үүсэж, төгөлдөржжээ. Хүн төрөлхтний хөгжил хурдасч, оюуны бүтээлч үйлдвэрлэл өргөн дэлгэр болсноор сүүлийн 500 жилийн дэлхийн шинжлэх ухаан, технологийн ололтыг тусгасан асар их мэдээлэл, нэр томьёо улс үндэстнүүдийн хэлэнд нэвтэрч баяжуулж байна. Энэ үйл явцын цаашдын чиг хандлагыг одоо төсөөлөх гэвэл ярилцагчгүй, хэрэглээгүй болсон хэлнүүд мөхөж, хүчирхэг том хэл хоорондын ижилсэл, ууслын үр дүнд яваандаа глобал хэл үүсэх магадлал өндөр байж магадгүй.

ХОЁР. СОЁЛЫН ОРЧИН БА ХЭЛ

Бидний амьдралын их орчныг байгалийн, соёлын гэж ангилах ба тухайн нутаг дэвсгэр, уур амьсгалд дасан зохицож амьдрахын тулд хүний гараар бүтээсэн хоёрдогч орчныг соёл гэдэг. Соёлын орчны өөрчлөлт, хөгжилт хэлийг баяжуулдаг. Нэг соёлын орчны бүтээл өөр соёлын хүрээнд шинэ ухагдахуун, шинэ агуулгатайгаар нэвтрэн орохдоо ихэнхдээ нэрээ хамт авч ордог. Бурхны шашин монголд анх дэлгэрсэн цагаас хиндү шашин, энэтхэгийн соёлын агуулга манайд хэрхэн нэвтэрснийг самгарди үгс монгол хэлэнд орж ирснээс харж болно. Монгол хэлний товч тайлбар тольд одоо 200 гаруй самгарди гаралтай үг байгаа гэнэ. Тухайлбал,

“авшиг, агишин, адъяа, бадмаараг, банзал, буян, гавар, гадил, далдуу, дэгд, зандан, зул, маргад, нимбэг, рашаан, самбар, соёмбо, судар, тив, увдис, хот, цэрэг, шатар, шүлэг, эрдэнэ, ямранз” (Сүхбаатар, 2014. х.21) болон бусад олон үг болно.

Дараагийн хэдэн зуун жилд нь бурхны шашны хоёр дахь удаагийн дэлгэрэлтээр манай хэлэнд төвөд хэлний үг хэр өргөн цар хүрээтэйгээр орж ирснийг зөвхөн монгол хүний нэрийн толиноос харахад л төвөггүй мэдэж болно. Энэ жагсаалтыг *“Аюуш, Бадам, Бэгз, Галиндэв, Жамсран, Лхам, Надмид...”* гэхчлэн хэчнээнээр ч үргэлжлүүлж болно (Сүхбаатар, 2014). Бас бурхан шашны холбогдолтой олон зуун нэр томьёо орж ирсэн байна. Үүнд,

“аграмба, ана мана, боть, бум, бумба, дамжаа, замбаа, лазан, мэгзэм, мяндаг, сант, томгор, царван, шад, шүгэл, элээ, ядам болон бусад олон арван үгс” орно (Сүхбаатар, 2014).

Монголчууд XVII зууны сүүлийн хагаст Манжийн эзэнт гүрний эрхшээлд орсноор хятадын соёл манайд хүчтэй түрэн орж ирж, монгол хэлний үгийн сан хятад гаралтай үгээр их баяжив. Өмнө нь ч орж ирж байж. Бид өнөөдөр монгол, хятад нь мэдэгдэхээ байсан үй түмэн үгийг өдөр тутам яриандаа хэрэглэдгээ тэр бүр анзаарч мэддэггүй. Хоол, ундны холбогдолтой нэрийн дотор л гэхэд *цай, баниш, бууз, хуушуур, манжин, лууван, байцай, бууцай, шанцай, барилга, байшинтай холбогдолтой нэрийн дотор цонх, зуух, яндан, туйтуу, банз, дүнз* гээд л явж өгнө (Мөнхсайхан, 2014). “Монголын нууц товчоо” хэмээх их хөлгөн

сударт Чингисийн эхийг Өүлүн үжин (фүжин гэж хятадаар хатан гэсэн үг. Ц.Д) гэж нэрлэсэн буй (Дамдинсүрэн, 1957. х.33). Мөн “Арван тавны сар” хэмээх монгол ардын дуунд *Арван тавтай шоожуу нь ай хө Аав, ээждээ дэнлүү дээ хө* (Өлзийхутаг, 1982. х.190) гэсэн мөрөнд *шоожуу, дэнлүү* гэх хятад үгс нэг их монголчлогдоогүйгээр тааралдана. Энэ дуунд гарч байгаа шиг хятад гаралтай үгс монгол хэлэнд арвин их бөгөөд манай хэлэнд орж ирсэн он цагийн хувьд тун саяхных гэх юм билээ (Мөнхсайхан, 2014. х.65).

Хорьдугаар зууны эхнээс монгол хэлэнд орос гаралтай, мөн оросоор дамжин европын хэлнүүдийн үгс цутган орж ирсэн нь XX зууны 90-ээд он хүртэл эрчимтэй үргэлжилсэн бөгөөд монголчууд орос хэлээр дэлхийн соёлтой танилцахад энэ үйл явц чухал үүрэг гүйцэтгэв. Тухайлбал, *академи, аптека, аспирант, бассейн, биологи, вакуум, вино, дежур, декан, доктор, инженер, календарь, кино, клуб, комбинат, материал, машин, металл, нейлон, нитрат, пионер, профессор, радио, роман, салат, сантехник, спорт, стандарт, театр, телевизор, технологи, туфли, университет, факультет, физик, философи, фото, хими, цемент, цирк, экспорт...* зэрэг нь орос хэлээр дамжин орж ирсэн энэтхэг- европын гаралтай хэлнүүдийн үгс.

ЗХУ задарч, социалист систем нурсан, мөн 1992 оны Үндсэн хуулиараа бид нээлттэй гадаад бодлого тунхаглаж, манай түншүүд өөрчлөгдсөн зэргээс 1990-ээд оны ардчилсан өөрчлөлтийн дараах Монгол Улсад монголчуудын ахуйд урд өмнө нь байгаагүй шинжлэх ухаан, техникийн шинэ ойлголт, шинэ нийгмийн амьдралын олон талт онцлогийг илэрхийлсэн ухагдахуунууд бусад орноос янз бүрийн хэлээр илэрхийлэгдсэн нэртэйгээ орж ирсэн нь зүй ёсны үзэгдэл байв. Ийнхүү англи, япон, солонгос, франц, герман болон бусад хэлний үгсийг тээсэн соёлын шинэ орчин бүрэлдэв. Манайд урьд өмнө нь байгаагүй, нийгэм, эдийн засаг, соёлын “капиталист” шинэ орчныг тодорхойлсон *бирж, коллеж, компани, кредит, магистр, менежмент, патент, процессор, фермер, фирм* зэрэг үгс нь “социализмаас дөнгөж сая салсан” монголчуудын хэлний хөгжлийн энэ шатанд зайлшгүй шаардлагатай баяжилт юм. Учир нь эдгээр шинэ ухагдахуун, ойлголтгүйгээр бид “хүмүүнлэг, ардчилсан нийгэм”-д оюун санааны хувьд шилжин орох боломж тун тааруу юм.

Шинэ соёл, шинэ техник технологи өөрийнхөө нэрийг авч өөр соёлын орчинд орж ирдгийн тод жишээ нь *дигитал, имплант, интернет, интерфэйс, кибер, компьютер, нано, робот* болон бусад олон зуун үг манай хэлэнд шинээр орж ирж, бидний өдөр тутмын амьдралд хэрэглэгдэж байна.

Ийнхүү монгол хэлний үгийн сангийн баяжилтыг он цагаар нь хөөгөөд үзэхэд ийм дүр зураг, хэлний хөгжлийн бодит зүй тогтол харагддаг. Учир нь ямар ч хэл дангаараа, гадна дотнын нөлөөнд авталгүйгээр, цаг хугацаа, соёлын орчны өөрчлөлтөөс ангид, “цэврээрээ” тусгаар оршино гэж байдаггүй юм. Бидний дээдсийн үүсгэн байгуулсан Монголын эзэнт гүрэн, мөн түүний дараах үед Чингисийн үр ач нарын захирч явсан евро-азийн олон арван орны нийгэм, соёлын амьдралд монгол гаралтай үгс нэвтэрч, тэдгээр хэлний хөгжилд түүхэн чухал үүрэг гүйцэтгэснийг ч энэ далимд тэмдэглэх хэрэгтэй. Ингээд бодоход монгол хэл түүхийнхээ туршид бусад соёлын орчны нөлөөгөөр олон мянган үгээр баяжиж, түүгээр нь өнөөдөр бид хүний, өөрийн гэж ялгахгүйгээр “монголоороо” ярьж, бас монголын эзэнт гүрний нөлөөнд явсан бусад үндэстэн, ястнууд бас л манай үгээр баяжсан хэлээр ярилцаж байгаа бизээ.

ГУРАВ. ГЛОБАЛЬ ОРЧИН БА ХЭЛНИЙ БОЛОВСРОЛЫН ХЭРЭГЦЭЭ

Соёлын орчин огцом өөрчлөгдөхөд өөр хэлээр харилцах шаардлага үүсдэг. Одоо Дэлхий дахинд глобал нээлттэй эдийн засаг, соёлын нээлттэй орчин бүрэлдээд байна. Социализмын гэдэг хаалттай орчинд, ЗХУ-ын цэрэг, улс төр, эдийн засгийн нөлөөнд 70 гаруй жил байсан Монгол оронд минь ардчилсан өөрчлөлт гарч, 1990-ээд оноос гадаад хамтын ажиллагаа өргөжин тэлэв. Үүний үрээр, одоогоос 30-аад жилийн өмнө эхэлсэн эдийн засгийн их хямралын жилүүдэд монголчууд дэлхийн олон тивд сурч, ажиллаж,

амьдрахаар олон мянгаараа гадаад орнуудыг зорих болсон юм. Хэлгүй хүнийг ажиллуулах нь битгий хэл, улсынхаа хилээр оруулах виз олгохгүй байх журам олон оронд мөрдөгддөг. Иймд хүний нутагт ажиллаж амьдрах монголчуудаас шаарддаг мэдлэг, ур чадварын хамгийн эхэнд тухайн ард түмний хэлний мэдлэг (*хэрэглэх чадвар нь ч энд хамаарна*) орж ирсэн юм. Монголчууд ч энэ хэрэгцээгээр солонгос, япон, англи, герман, франц зэрэг хэл үзэж, сурч эзэмших болов.

Өөр соёлын нөхцөлд ажиллаж, амжилт гаргахад хүнээс ажлын дадлага чадвар, ачаалал даах тэвчээр, харилцааны өндөр ур чадвар зэрэг олон “эерэг үзүүлэлт” шаардагдана. Энэ бүхэн нь хэлний сайн мэдлэггүйгээр төсөөлөхөд бэрх бөгөөд “хэлгүй” бол алхам тутамдаа өрсөлдөөнд ялагдахад хүргэдгийг манайхан яс махаараа мэдэрч эхэлсэн юм. Глобаль хөдөлмөрийн зах зээл дээрх ажлын байрны өрсөлдөөнд гадаад хэлний мэдлэг хэр их үнэ цэнтэй талаар сэтгэц зүйч том эрдэмтэн *“Орчин үеийн глобаль соёлын эдийн засгийн үндэс нь хувь хүн хоорондын өрсөлдөөн юм. Нэг хүн өөр бүлэг хүмүүстэй өрсөлдөж, тэдгээрийн урд гарах хэрэгтэй болдог бөгөөд заримдаа тэднийг замаасаа “түлхэх” хэрэгцээ ч үүснэ. Ингээд нэг нь ялан дийлэхэд нөгөө нь сэтгэлээр унаж, яахаа мэдэхгүй байдалд орох нь элбэг. Ийм нөхцөл байдлын сэтгэл зүйн үр дагавар нь хүмүүсийн хооронд дайсагналцал үүсэхэд хүргэнэ”* (Карен, Наранчимэг, 2008. х.226) гэж тэмдэглэжээ.

Хүн амжилтын төлөө тэмүүлэхэд нөлөөлдөг нэг шалтгаан нь *түүний алдаа, оноо, амжилт, бүтэлгүйтэл нь өөрийгөө хүндэтгэх хүний мэдрэмж, сэтгэл хөдлөлд гүнзгий нөлөөлж байдаг* явдлаар тайлбарлагдана. Ажилгүйгээс хүмүүс архи уух, гэмт хэрэг зөрчилд орох зэрэг нь тэмцэлд ялагдсан амьтны гаргадаг түгээмэл авирын илрэл бөгөөд өрсөлдөгчөө ялан дийлж чадахгүйдээ хорсох, өөрийгөө чамлахдаа түүний талаар сөрөг мэдээлэл, хов, гүтгэлэг тараахаас өгсүүлээд өрсөлдөгчөө “замаас зайлуулах” хүртэл өөрийгөө хүндэтгэх сэтгэл хөдлөл нь хөндөгдсөнөөс үндэстэй адгуусан зэрлэг авир гаргадаг.

Өөр соёлын орчинд хүн “хэлгүй” байх нь түүний мэдээлэл хүлээн авах боломжийг хаана. Харин мэдээлэл эзэмших нь амжилтын эх үүсвэр болдог. Гэтэл мэдээлэлгүй, өрсөлдөх чадвар муутай хүмүүст илэрдэг өөр нэг айдас нь ирээдүйд болох таагүй зүйлээс “харанхуйгаар” болгоомжлох, айх явдал аж. Энэ нь ихэнхдээ орчноосоо шаардлагатай мэдээлэл авч чадахгүйтэй холбоотой үүсдэг хүний сэтгэлзүйн таагүй байдал юм. Амжилтад хүрэх гэхээсээ амжилтгүй болох, алдаа гаргах боломж ийм хүмүүст илүү өргөн байдаг учраас бүтэхгүй бол яана гэдэг айдас түгээмэл ажиглагддаг аж (Карен, Наранчимэг, 2008. х.227).

Ийнхүү глобаль соёл, эдийн засгийн нөхцөлд “хэлгүй” байх юм бол бид хаа ч явсан сохор, дүлий болсноос ялгаагүй бөгөөд гадаад орчинтой харилцах бидний боломжийг хааж, монгол хүнийг өрсөлдөх чадваргүй болгоно. Дэлхийн хэмжээнд болон монголчуудын хувьд эдийн засаг, соёлын ийм глобаль, өрсөлдөөнт нөхцөл байдал үүсээд байгааг мэдсээр байж, нийгмийн зарим хэсгийн зүгээс монгол хүнд өсөхөөс нь “гадаад” хэл сургахгүй байх, зааж сургавал хүүхэд, залуус “монголоо алдаж, монгол хэлгүй болох” тухай мунхаг санаа бодлыг хөөрөгдөж, мэдээлэл муутай массыг турхирч байгаа явдал бол хувь хүний хөгжил, монгол үндэстний эрх ашгийн эсрэг гэмт үйлдэл мөн.

Глобаль, нээлттэй эдийн засгийн орчинд, монгол хүн өөрийнхөө газар нутаг дээр ч гадны олон үндэстэнтэй өрсөлдөн амьдрах нөхцөл үүсээд байна. Амьдрах орчны төлөөх энэ хатуу ширүүн тэмцэл нь олон хэлний мэдлэг, чадвар, хэрэглээг юуны өмнө шаардах бөгөөд монголчуудын хувьд үүнгүйгээр тэмцэлд ялагч болж гарах боломжгүй. Хэлийг хүн бага насандаа эхлэн үзвэл амжилттай төгс сайн сурдгийг шинжлэх ухаан баталсан нь үнэн. Иймд хоёр ба гурав дахь хэлийг монголчуудын хойч үе бага наснаасаа төгс сайн сурч эзэмших шаардлагатай болж байна. Эдгээр нь юуны өмнө англи, орос, хятад хэл байна гэж төсөөлж болно. Энэ нь өнөөдөр зарим хүмүүсийн хийрхэж байгаачлан, бид гадаад хэл үзсэнээрээ хэлээ устгах гэж, хүүхэд, залуустаа монгол хэлээ багаас нь сайн сурч эзэмшихийг нь үгүйсгэж байгаа хэрэг огтхон ч биш билээ.

Миний төрсөн нутгийн хоёр их хутагт Жалханз Дамдинбазар, Дилова хутагт Жамсранжав нар 5 наснаас төвөд хэлэнд суралцаж, 7 насандаа олон боть судрыг орчуулан уншиж байсан нь намтар түүхэнд нь тэмдэглэгдэн үлджээ (Жамсранжав, 2000. х.153). XX зууны эхэн үеийн Б.Цэрэндорж, Ц.Дамбадорж, Д.Пагмадулам болон монголын тэр үеийн бусад толгой сэхээтнүүд, мөн энэ зууны эхэнд манай нам, төр засгийг тэргүүлж байсан С.Баяр, Н.Энхбаяр болон С.Оюун нарын зэрэг унаган гадаад хэлтэй зүтгэлтнүүд бусдаас илүү мэдээллийн орон зайтай байсан нь монгол хэлээ төгс эзэмшихэд тэдэнд садаа болсонгүй. Одоо УИХ-д сууж буй гишүүн Ц.Мөнх-Оргил, Х.Булгантуяа зэрэг хэд хэдэн гадаад хэлтэй залуучууд эх монгол хэлээрээ төгс сайхан ярьж бичиж, орчуулж байгааг ч монголчууд бүгд харж байгаа. Энэ бүгдийг нуршиж дурдахын учир нь багадаа гадаад хэл үзэж сурсан хүүхэд монголоо алдаж, монгол сэтгэлгээгүй болдог гэх бурангуй суртлын үндэсгүйг тэмдэглэх гэсэн санаа. Хэн хэдийд хэдэн хэл сурч, яаж хөгжиж дэвжих нь үнэндээ хувь хүнээсээ л хамаардаг хэрэг.

Ер нь бол хүүхдүүд бага насандаа унаган монгол хэлээ сайн сурч эзэмшихэд гадаад хэлний сургалт огтхон ч садаа болохгүй. Хүн бага насандаа нэгэн зэрэг хэд хэдэн хэлийг сурч эзэмшиж чаддагийг манайд сургуулийн практикт харуулж, гадаадад ч шинжлэх ухаанаар нотлогдсон үнэн юм. Японд бага насны хүүхдүүдэд ярианы англи, итали, герман, франц хэлийг зэрэг зааж, эдгээр хэлээрх тайлбартай нотоор хөгжим тоглуулж сургасан амжилттай туршилтын үр дүнг дэлхий даяар магтан шагшиж, ном бүтээлд бичигдэж түгсэн талаар Масару Ибукагийн “Гурван нас хүрэхээс нь өмнө” хэмээх алдарт бүтээлийг “Боловсрол судлал” сэтгүүлийн 2004-2006 оны дугааруудад цувралаар нийтлэж байсныг тэр үеийн уншигчид санаж байгаа байх (Масару Ибука, 2005. х.70-75).

Хүн цөөтэй, хөгжил буурай монгол үндэстэн бусад хүчирхэг ард түмнүүдийн зиндаанд сурч, хөгжинө гэхэд дэлхийн том хэлнүүдийг сурч эзэмшихгүйгээр бүтэхгүй ажил. Ийм санал, санаачилга гарангуут монгол үндэстнийг, монгол хэлийг авран хамгаалах тухай сүржин “эх оронч” уриа лоозон цуурайтуулж, монгол хүүхэд, залуустаа монгол хэлээ муу зааж ирсэн дутагдлаа засах тухай биш, харин гадаад хэл үзсэнээс хүүхэд, залуус монгол хэлгүй болж байгаа тухай суртлаар хаацайлдаг хэсэг бүлэг манайд олон жил оршиж, мэдээлэл муутай массыг турхирч хөөргөдөг болсон нь харамсалтай.

Санскрит, төвөд, хятад, орос хэлний нөлөө хуваарьгүй ноёрхож байсан тэртээ өмнөх зуун жилүүдэд устаж, уусаж алга болоогүй монгол хэл маань өнөөдөр XX1 зууны шинжлэх ухаан, технологийн мэдээлэл олж авах гол хэлнүүд үзэхээр л устаж, сөнөх гээд байгаа гэх нь ямар ч үндэсгүй хортой суртал мөн. Бид монгол хэлээ хүүхэд, залуусдаа муу зааж сургасныхаа бурууг хүүхдэд гадаад хэл заасантай холбож, түүн лүү алдаагаа чихдэг муу аргатай. Үнэн чанартаа олон арван жилийн туршид ЕБС-ийн хүүхдэд бага ангиас нь хэрэглээний монгол хэл биш, хэл шинжлэл зааж ирсэн нь өнөөгийн залуусын монгол хэлний мэдлэг, чадварт хортой туссан гэж үзэж болно. Энэ алдаатай сургалтын бодлого, түүний хэрэгжилт сургуулийн практикт өнөөдөр ч үргэлжилж байгаа нь манай үеийн гамшиг мөн. Харин өнөөгийн монгол хүүхэд залуусдаа унаган монгол хэлээ зөв сайн зааж сургах нь үндэсний соёлын дархлаагаа бататган, зэргэлдээх хөршүүдийнхээ болон дэлхийн соёл, шинжлэх ухааны гол гол хэлнүүдийг сайн сурч эзэмших үндэс болохыг сайтар ухамсарлах нь чухал юм.

Дөрөв. Глобаль орчин дахь монголчуудын гадаад хэлний сургалтын бодлого, хэрэгцээ

Өнгөрсөн үед том гүрнүүдийн хувьд хэл нь олон улсын харилцааны хэрэгсэл байхаасаа илүү хэн нэгэнд өөрийн нөлөөг тулган хүлээлгэх хэрэгсэл байсан тул дэлхий дахинд гадаад хэлний байр суурь, нөлөөний төлөөх тэмцэл сүүлийн 700-800 жилийн турш тасралтгүй үргэлжилж байгаа гэж үзвэл зохино. Монголын эзэнт гүрний үед ч олон улс, үндэстнийг нэгтгэж, дэлхийн талыг хамарсан супер гүрний улсын албан ёсны хэргийг хөтлөн явуулахад зохимжтой гэж дөрвөлжин бичгийг зохион, монгол хэлээр төрийн хэрэг

явуулж байсан нь энэ том глобаль үйл явцын эхлэл байсан бол уу. Түүнээс хойших үед дэлхийд газарзүйн их нээлт болсон, Америк тивийг нээсэн, Африкийг эзэлсэн, Азид лал, христийн шашны миссионерүүд нэвтэрсэн жилүүдэд дэлхий дээр ямар хэл тэргүүлэх талаар байнгын тасралтгүй тэмцэл явж ирсэн байдаг. Энэ тэмцэлд англи, франц, испани, герман, португали зэрэг хэлнүүд шалгаран үлдсэн бөгөөд Дэлхийн II дайны дараах үеэс орос хэл нэмж орж ирсэн юм.

Өнгөрсөн зууны 21 онд ялсан монголын үндэсний ардчилсан хувьсгалын үр дүнг өөрийн “дэлхийн хувьсгалын” бодлогод ашиглах зорилгоо хэрэгжүүлэхийн тулд 20-оод оны эцсээс барууны сонгодог боловсролыг түших гэж оролдсон монголын нам, төр, боловсролын зүтгэлтнүүдийг өөр хооронд нь хагаралдуулан баруунтан, зүүнтэн болгон хөнөөгөөд, орос боловсролын тогтолцоог тулган хүлээлгэсэн зөвлөлтийн большевик удирдлагын бодлогоор бидний монголчууд боловсролын тогтолцоондоо ганцхан орос хэл үзэхээр тусган оруулснаас хойш 60-аад жилийг ардаа хийж 1990-ээд онтой золгов.

Том гүрнүүдийн дунд хавчуулагдсан бусад жижиг улс, үндэстнүүдийн нэгэн адил бидний монголчууд хажуудах том хөршүүдтэйгээ болон түүнээс цааших дэлхий ертөнцтэй өөрийнхөө монгол хэлээр харилцах бодит боломж хомс. XVII зуунаас 1910-аад оны эцэс хүртэлх үед Манж Чин гүрний хятад хэлний бодлогын нөлөөгөөр тэр үеийн монголын толгой сэхээтнүүд манж, хятад хэлэнд нэвтэрч, үүнийхээ ачаар төрийн алба залгуулж явсан бол XX зуун, зөвлөлтийн нөлөөний он жилүүдэд орос хэлтэй монгол хүн ажил албаны хувьд ахиж дэвших илүү боломжтой байсан үеийг бид өөрсдөө гэрчилнэ. Ерөөс жижиг ард түмэн нөлөөнд нь байгаа том гүрнийхээ юмуу эсвэл дэлхийн аль нэг түгээмэл том хэлээр гадагшаа харилцдаг нь тохиолдол бус, амьдралын гашуун үнэн юм. Гэхдээ монголчууд XX зуунд орос хэлэнд суралцсанаар орчин үеийн дэлхийн соёлтой танилцах сайхан боломжийг олсон бөгөөд XX зууны 20-оод оноос хойших 70-аад жилд монголчуудын олсон оюуны болон материаллаг соёлын хөгжил нь орос хэл, кирилл бичигтэй салшгүй холбоотойг тэмдэглэх хэрэгтэй.

Бид орос хэл үзэж, түүгээр зарим сургуульд сургалт явуулж, дэлхийн бусад хэлийг сурч судлах явдал хаалттай байсан энэ он жилүүдэд гадаад орны сургалтын бодлогод өөр хандлага давамгайлах болсон байв. Үүний нэг тод жишээ нь англи хэлийг сургуулиудынхаа сургалтын хэл болгох хандлага өнөөдөр улс орнуудад глобаль шинжтэй болсон явдал юм. Зөвхөн Ази, Номхон далайн сав газрын 24 орны сургалтын албан ёсны хэлүүдийг сургуулийнх нь шат бүрээр харьцуулж үзэхэд их сонин дүр зураг гардаг. Судалгаанд авсан эдгээр орнуудын 25.0 хувь нь англи хэлийг төрийн албан ёсны хэл болгосон Австрали, Күүкийн арлууд, Фижи, Филиппин, Энэтхэг, Шинэ Зеланд зэрэг улсууд юм. Эдгээр орны сургуулийн бүх шатанд англи хэлийг аль нэг хичээл биш, бүр бүх сургалтаа англи хэлээр явуулдаг.

Дээр дурдсан судалгаанд орсон нөгөө хэсэг орнуудад англи хэлийг албан ёсны хэл болгож тунхаглаагүй ч түүнийг өдөр тутмынхаа харилцааны хэрэглүүр болгодог Баруун Самоа, Малайзын холбоо, Малдивийн арлууд, Папуа Шинэ Гвиней, Сингапур, Шри Ланка багтана. Эдний сургуулиуд ч бүх түвшиндээ англи хэлээр сургалтаа явуулдаг.

Судалгаанаас үзэхэд Бангладеш, Камбож, БНХАУ, Индонез, Япон, БНСУ, Тайланд зэрэг улсууд бүх сургалтаа англи хэлээр явуулдаггүй ч англи хэлийг бага, дунд сургуулийнхаа сургалтын нэгдүгээр гадаад хэл болгож үздэг бөгөөд дээд сургуулиудад англи хэлийг өндөр түвшинд үздэг, шинжлэх ухааных нь хэл болсон тул хүн амынх нь тодорхой хэсэг англи хэлийг харилцааны хэрэгслийнх нь хувьд зохих хэмжээнд мэдэж, олон улсын харилцаанд энэ хэлийг өндөр түвшинд ашигладаг орнууд юм. Өнөөдрийн байдлаар Азийн Япон, БНСУ, БНСВУ, түүнээс гадна Баруун Ази, арабын ертөнц тэр чигээрээ өөрийн үндэсний хэл, бичгийн зэрэгцээ англи хэлийг албан ёсны олон улсын харилцааныхаа хэл бичиг болгож авсан байна.

Судалгааны хамгийн сонирхол татаж байгаа гуравдагч бүлэг орнууд нь англи хэлээр ярьдаггүй, түүнийг төрийн албан ёсны хэлний хэмжээнд тунхаглаагүй, өөрийн үндэсний

хэлтэй, түүндээ тохирсон өөрийн бичиг үсэгтэй Бутан, Мьянмар (хуучнаар Бирмийн холбооны улс), Непал, Пакистан зэрэг орнууд болно. Эдгээр орнууд саяхан болтол дэлхийн хамгийн хоцрогдсон бүс нутагт багтдаг байсан хийгээд хүн амынх нь бичиг үсгийн болон боловсролын бусад түвшний чанар, хүртээмж бусад орнуудтай харьцуулахад их хойгуур ордог байсан улсууд юм. Сониноос энэ хэсэг улсуудад сүүлийн жилд соёл, боловсролын хөгжил хурдасч, олон улсын харилцаанд идэвхтэйгээр татагдан орох үйл явц өрнөж байгааг нь гадаад улс орнуудын харилцааны хамгийн нийтлэг хэл болсон англи хэлээр сургалтаа явуулж, дэлхийн олон улстай харилцах хэлний саад, бэрхшээлээ ухамсартайгаар арилгаж, түүнийг алсын бодлоготойгоор хэрэгжүүлж буйтай холбож үзэж болно.

Дэлхийн хөгжингүй 27 улс багтдаг Европын Холбооны боловсролыг XXI зуунд хөгжүүлэх бодлого-**EuroEducation Memorandum**-д заахдаа дунд боловсролын түвшинд суралцагчдад дор хаяж 2 гадаад хэл эзэмшүүлэх, дээд боловсролын сургууль төгсөгчдөд 2 гадаад хэл өндөр түвшинд эзэмшүүлэх... гэжээ (*Language Policies and Language Education*, 2014). Европын комиссоос хэвлэн гаргадаг тайланд дурдсанаар Европт хүүхдүүд бүр бага наснаасаа, ихэнх нь 6-9 настайгаасаа гадаад хэл үзэж эхлээд байна (*Европын комисс*, 2012). Сүүлийн 10 гаруй жилийн дотор улс орнууд болон бүс нутгуудын ихэнх нь суурь гадаад хэлийг сурч эхлэх насыг доошлуулсан бөгөөд зарим нь гадаад хэлийг бүр сургуульд орохоос ч өмнө үзэж эхлэхийг санал болгож байна. Дэлхийн хөгжлийн нэг том голомт, XXI зууны глобальчлалын жишиг болж байгаа энэ бүс нутгийн боловсрол дахь гадаад хэлний сургалтын бодлого нь бидэнд анхааран авч үзэх, бүтээлчээр суралцвал зохих жишээ болох юм. Шинэ технологийн үсрэнгүй хөгжлийн энэ глобаль орчинд бидний монголчууд дэлхийн соёл, шинжлэх ухаанаас суралцах, бусад том үндэстнүүдтэй эн тэнцүү хөгжихөд олон хэлтэй баймааж энэ том зорилт хэрэгжих боломжтой.

2012 онд, ЮНЕСКО-АПЕИД Хөтөлбөрт хамрагдсан орнуудын оролцоотойгоор, Японы Боловсролын бодлогын үндэсний хүрээлэнд, Ази, Номхон далайн сав газрын орнууд дахь гадаад/хоёр дахь хэлний боловсролын асуудлаар том семинар зохион байгуулсан юм. Уг семинарын материалаас үзвэл "...энэ бүс нутагт гадаад хэлний боловсролын хэрэгцээ нэмэгдэж байгаа, англи хэлний боловсролд илүү ач холбогдол өгөх болсон, олон оронд гадаад/хоёр дахь хэлийг хүүхдэд бүр нэгдүгээр ангиас өмнө заах сонирхолтой байгаа... тухай яригдсан байна (*Trends in Foreign/Second Language Education in Asia and the Pacific*, 2019). Семинарт оролцогчдоос энэ бүс нутгийн орнуудад хандаж зөвлөмж гаргажээ. Үүнд: гадаад/хоёр дахь хэлийг хүүхдэд бага сургуулийн 3 дугаар ангид орохоос нь өмнө зааж эхлэх; үүний өмнө хүүхдүүдэд эх хэлийг нь сайн эзэмшүүлсэн байх; 6-10 насны хүүхдүүд өдөр бүр дор хаяж 45 минут гадаад/хоёр дахь хэлийг үзэж байхаар сургалтыг зохион байгуулах; дунд, ахлах ангийнханд гадаад/хоёр дахь хэлийг 7 хоногт гурван удаа ангид 1 цагаар үзүүлж байх; гадаад/хоёр дахь хэлний сургалт ангид болон ангиас гадуур ч тасралтгүй үргэлжилж байхаар бодож Засгийн газрууд олон хэлний бодлого явуулбал зохино... гэсэн байна (2.18). Энэ бодлого хэрхэн хэрэгжиж байгааг дараах хүснэгтээс үзэж болно.

Хүснэгт 1. Зүүн, Өмнөд Азийн орнуудын сургалтын хэл*

Улс	Үндэсний / албан ёсны хэл буюу сургалтын нэгдүгээр хэл		Бусад (үндсэн) албан ёсны хэл буюу англи хэл L2 эсвэл FL		Сонгож үзэх гадаад хэл
	7 хоногт үзэх цаг ^{1,2}	норм	7 хоногт үзэх цаг ²	норм	
Бруней	малай	2-5	англи	3-5	араб
Кампучи	кхмер	4-14	англи	3-5	франц, хятад
БНХАУ	хятад (putong-hua)	4-10	англи	2-5	орос, герман, япон
Хонг Конг (БНХАУ)	хятад (canton)	6-10	англи	8-10	япон

Индонез Бахаса	индонез	4-6	англи	1-2	араб, япон, герман, франц, дани
Япон	япон	5-6	англи	3-5	герман, франц, хятад, испани
БНСУ	солонгос	4-5	англи	2-5	герман, франц, испани, хятад, япон
БНАСАУ	солонгос	2-8	англи	1-3	орос, хятад
Лаос	лао	16-18	англи	3	франц, орос
Малайз	бахаса малайз	4-7	англи хятад тамил	4 2 2	франц, япон, араб
Мьянмар	мьянмар	3-6	англи	2-5	мэдээ алга
Филиппин	филипино	3-5 ²	англи	2	хятад, испани
Сингапур	англи	4-9 ²	малай хятад тамил ³	2-8	япон, франц, герман
Тайвань (БНХАУ)	мандарин хятад	5	англи төрөлх хэл	2-3 1-2	франц, герман, испани
Таиланд	тай	10 ²	англи	2-7	франц, герман, араб, япон, хятад, итали, пали
БНАВУ	вьетнам	6	англи	2-3	орос, франц, хятад

Эх сурс: *Language Policies and Language Education. Hong Kong, 2014*

Судалгаанд хамрагдсан орнуудын сургуульд бүгдэд нь англи хэлийг үндсэн гадаад хэл гэж 7 хоногт 2-10 цаг үздэг ба сонгож үзэх гадаад хэлний жагсаалтад 16 орноос 10 улс франц, 7 улс япон, хятад, герман хэлийг, 4 улс испани, 3 улс орос, 2 улс араб хэлийг оруулсан байна¹.

Глобальчлалын нөлөөгөөр гадаад орнуудад эх хэлний боловсролын зэрэгцээгээр хоёр ба гурав дахь хэлний боловсролын сургалт тулгам асуудлын нэг болж байна. XXI зуун гарч, Дэлхийн хөгжилд глобаль хандлага улам хүчтэй мэдрэгдэж эхлэх энэ үед гадаадад англи хэлний нөлөөг улам хурцаар мэдэрч байна. Үүний нөлөөгөөр гадаад орнуудын боловсролын бодлогод ч тодорхой өөрчлөлтүүд орж эхэллээ. Шинэчлэлийг зоригтой, алгуур, бодлоготой хийдэг БНХАУ 2001 оны хичээлийн жилээс эхлэн улсын хэмжээгээр бүх хятад бага сургуульдаа англи хэлийг үзэж эхлэв. Англи хэлний багш бэлтгэдэг дээд сургуулиудад АНУ, Англи зэрэг улсаас жил бүр 2000 багш урилгаар ажиллуулж байхаар тэр үед Засгийн газрынх нь шийдвэр гарч байв. Энэ бол хөгжлийн хандлагыг хурц мэдэрч, урьдчилан шаардлагатай алхам хийж байгаа орны төрийн бодлогын илрэл бөгөөд бид энэ бүх байдалд үнэлэлт өгч, монгол хүний гадаад хэлний боловсролын бодлогыг илүү нарийн боловсруулж тавих шаардлагатай боллоо хэмээн бид одоогоос 15 жилийн өмнө бичиж байв (Бэгз, 2008. х.128).

Өнөөдөр дэлхий нийтээрээ соёл иргэншлийн нэг хэв маягт ойртон жигдэрч байгаа энэ үед хүн төрөлхтөн, улс үндэстнийг зааглан холдуулах гол бэрхшээл болсон хэлний асуудлыг шийдвэрлэх нэг шижим нь дэлхий нийтийн мэдээллийн интернет хэмээх хүчирхэг системийг ашиглах болсон асуудал юм. Энэ системийг ашиглахад юуны өмнө англи хэл, компьютерын боловсрол зайлшгүй чухал болсон бөгөөд дэлхий нийтийн энэ глобаль хандлагын гадна үлдэхгүйн тулд улс үндэстнүүд XXI зууны боловсролынхоо шинэчлэлийн тэргүүн эгнээнд англи хэлний сургалтын асуудлыг тавьж, алхам алхмаар шийдвэрлэж байна.

¹ Сингапурт англи хэлээр бүх сургалтаа явуулдаг учир энэ тооцоонд ороогүй.

Энэ хэлний нөлөөгөөр дэлхийн улс орнуудад төрийн албан ёсны болон үндэсний хэлээ латин үсгийг суурь болгож авсан бичгээр тэмдэглэх хандлага ч хүчтэй боллоо. Эдний дотор латин үсэгт суурилсан, зарим нэг цэг, тэмдэг нэмж өөрийн болгосон бичгээр албан хэргээ явуулдаг болсон орнууд гэвэл Азиас БНСВУ байна. Бүгд Найрамдах Турк Улсыг үндэслэн байгуулж, 1923 онд шинэ турк улсыг тунхагласан их удирдагч Ата Турк жанжин 1928 онд зарлиг гаргаж, олон зуун жил ашигласан араб бичгээ халж, латин бичгийг аваад, улмаар 1932 онд улсынхаа албан ёсны хэлийг англи хэл болгосон байдаг. Үүний ачаар энэ орон богино хугацаанд бичиг үсгийн боловсролынхоо асуудлыг шийдвэрлэж, бусад өндөр соёл бүхий орнуудын техник, технологийн дэвшлийг хүлээн авахад хэлний бэрхшээлгүй болж, хөгжлийн өндөр түвшинд хүрээд, НАТО-ийн гишүүн, Европын холбоотой хамгийн ойр хамтран ажилладаг өндөр хөгжил бүхий Азийн европ гэгдэх хүчирхэг гүрэн болж чадсан байна. Англи хэлийг XXI зууны харилцааны гол хэл, олон улсын харилцаа, мэдээлэлд нэвтрэх гарц гэж үзэж, арабын ертөнц тэр чигээрээ, Зүүн Ази, Өмнөд Ази бүхэлдээ англи хэлээр ярьдаг болоод байна.

Бидний авч ашигласан дээрх судалгаанд хамрагдсан Азийн орнуудаас, ялангуяа Зүүн хойд Азийн худалдаа, эдийн засаг, улс төрийн харилцааны чухал бүсэд оршдог хэрнээ бүх нийтийн англи хэлний боловсролын гадна үлдсэн цорын ганц орон бол Монгол Улс юм. Бид газарзүйн байрлал, улс орнуудын хоорондын харилцааны түүхэн хүчин зүйлийн улмаас ЗХУ-ын улс төр, эдийн засаг, соёлын нөлөөнд олон жил байж, оросоос өөр гадаад хэлний хэрэгцээ бага байсантай холбоотой МУИС-ийн монгол хэлний 3-5 дугаар курсээс өөр газар англи хэлийг зааж сургалгүй байсаар 1990-ээд оныг үзсэн юм. Социалист систем, ЗХУ задарч, тэдгээрээс манай улсад үзүүлэх улс төр, эдийн засаг, соёлын нөлөө багассан, мөн Монгол Улсын гадаад бодлогод олон тулгуурт зарчим үйлчлэх болсонтой холбоотойгоор манай иргэдийн гадаад хэлний хэрэгцээ шинэ байдлаар тавигдах болов. Монгол Улсын Гэгээрлийн сайдын 1997 оны 7 дугаар сарын 25-ны “Гадаад хэлний сургалтын талаар авах зарим арга хэмжээний тухай” 208 тоот тушаалаар 1997-1998 оны хичээлийн жилээс эхлэн бүх шатны сургалтын байгууллагад гадаад хэлний сургалтаар англи хэлийг эхний ээлжид заахаар зохион байгуулах шийдвэр гаргасан юм. Монголчуудын англи хэлний боловсролыг дээшлүүлэхэд энэ шийдвэр туйлын чухал ач холбогдолтой болсныг тэмдэглэх хэрэгтэй. Түүнийг дагалдан олон чухал арга хэмжээг хэрэгжүүлж, өнгөрсөн жилүүдэд дунд, дээд сургуулийн хүрээнд англи хэлний сургалтын талаар чамлалтгүй үр дүнд хүрлээ.

Монгол Улсын Их Хурлаар 2023 онд батлан гаргасан Боловсролын ерөнхий хуулийн 6.1.-д Монгол Улсад сургалтын үндсэн гадаад хэл нь англи хэл байна гэж заасан нь манай улсын англи хэлний сургалтад түүхэн чухал ач холбогдолтой бодлогын арга хэмжээ боллоо. Уг хуулийг хэрэгжүүлэх бодлогын хүрээнд БСҮХ-ээс сургалтын хөтөлбөрийг шинээр боловсруулан гаргахдаа бага сургуулийн 3 дугаар ангиас англи хэлийг заавал үзэх агуулга байдлаар төлөвлөж гаргах болно. Энэ зорилтыг хэрэгжүүлэх зорилгоор англи хэл заах багшийг бэлтгэх, сургалтын арга зүйг боловсруулах асуудлыг нийгмийн өргөн оролцоотойгоор шийдвэрлэвэл зүйтэй гэж үзэж байна. Дунд болон дундын дараах шатны боловсролын түвшинд англи хэлийг гүнзгийрүүлж үзэх, түүгээр сургалт явуулах асуудлыг одооноос бодолцох хэрэгтэй. Ойрын жилүүдэд дээд боловсролын магистрын түвшинд суралцагчид төгсөхдөө TOEFL-ийн 400-450 онооны түвшинд уг хэлийг эзэмшсэн байх шаардлага тавьж ажиллах талаарх бидний санаачилга тэр бүр хэрэгжихгүй байна. Төрийн болон хувийн байгууллагад ажиллагчдад тавих мэдлэг, чадварын нэг үндсэн шалгуур нь англи хэлний боловсрол болох ёстой. Энэ талаар бизнесийн байгууллагуудаас гаргаж байгаа эхлэлийг дэмжиж урамшуулах, бүх нийтийн англи хэлний боловсролыг дээшлүүлэх албан бус сургалтыг өргөтгөх арга хэмжээ авах нь энэ талын бодлогын нэг хэсэг байх ёстой. Ингэж чадвал XXI зууны эхэнд бусад улс үндэстнээс илт хоцорч байгаа харилцааны нэг гол чадвараа нэмэгдүүлэх боломж бидэнд олдоно.

Манай түүхээс үзэхэд өнгөрсөн зуунуудад хоёр эрэгтэй хүүхэдтэй айлын нэг хүүхдийг нь, гурван эр хүүхэдтэй бол хоёрыг нь 5 нас хүрэнгүүт нь хүрээнд өгч төвөд ном үзүүлдэг байв. Манай хөгшин аав эцэг эхээсээ арван нэгүүлээ бөгөөд тэдний найман эрэгтэй хүүхдийн дөрөв нь хүрээнд сууж, гавж мяндагтай болсон байдаг. 1918 оны хүн амын тооллогоор монголын бүх эрчүүдийн тэн хагас нь хүрээнд сууж байсан тоо бий. Энэ олон мянган лам нарын дотроос монгол хэлтэй, төвөд хэл бичигт боловсорсон эрдэмтэд үй олноороо төрөн гарчээ. XX зууны 30-аад оны сүүлч хүртэлх үед Монгол оронд Бурхны шажин өргөнөөр дэлгэрч ахуйд хутагт хувилгаадыг 5 хүртэлх насанд нь тодруулан, хүрээ хийдэд суулгаж, тусгай багш гарган ном заалгуулж байжээ. Манай нутгийн их хүн, Жалханз хутагт Содномын Дамдинбазар, Дилав хутагт Б.Жамсранжав нарыг таван насанд нь Дээрхийн гэгээн Богд Жавзандамбын шийдвэрээр хутагтын дүрээр тодруулж, Жалханзын хүрээ, Нарванчин хийдэд тус тус шавилан суулгасан ба тэд таван наснаас төвөд хэл үзэж, долоон насандаа монгол, төвөд хэлнээс алинаас нь ч олон боть ном орчуулах чадвартай болсон байжээ.

Өнгөрсөн зууны эхэн үеийн сэхээтнүүд дотроос багаасаа гадаад хэл үзсэн монголын сэхээтнүүд тухайн үедээ хамгийн боловсрол сайтай, тэргүүний эх орончид байв. Учир нь тэд мэдээлэл хүлээж авах боломжоор “хэлгүй” хүмүүсээс давуутай байдаг болохоор юмны учрыг илүүтэй сайн олдог байсан бололтой. Ерөнхий сайд С.Дамдинбазар, Д.Бодоо, Б.Цэрэндорж, НТХ-ны дарга Ц.Дамбадорж, Намын Төв шалган байцаах комиссын дарга Б.Жадамбаа, Улсын Ерөнхий Прокурор М.Ядамсүрэн, Эмэгтэйчүүлийн Төв Зөвлөлийн дарга Д.Пагмадулам... зэрэг сэхээтнүүд нь хар багаасаа гадаад хэлэнд сайтар боловсорсон хүмүүс байв. Тэд монгол хэл, бичгээ гаргууд сайн мэддэг, түүнийг хайрлаж хамгаалах асуудлыг монгол хүнд өөр ямар нэгэн хэл заах асуудалтай хэзээ хольж хутгадаггүй, түүнд сөргүүлэн тавьж, эсэргүүцэж байгаагүй юм. Тэд нар гадаад олон хэлний боловсролыг талархан дэмжиж, хүүхдийг багаас нь олон хэлэнд сургахыг уриалдаг байлаа.

Энэ жилээс англи хэлийг монголчуудын нэгдүгээр гадаад хэл болгох асуудлыг төрийн бодлогын хэмжээнд тунхаглаж (Боловсролын ерөнхий хууль, 2023), түүнийг хэрэгжүүлэх Үндэсний хөтөлбөр боловсруулж мөрдөх гэж байна. Англи хэлийг ингэж төрийн бодлогын түвшинд тавьж анхаарал тавихдаа орос хэлийг ор тас мартана гэсэн хэрэг биш гэдгийг тэмдэглэх ёстой. Өнөөдөр Орос гүрэн дотооддоо нийгэм, эдийн засаг, улс төрийн гүн хямралтай, түүнийг тойрон хамт нэгэн том эзэнт гүрнийг бүрдүүлж байсан 14 улс тусдаа тасран гарсан зэргээс ОХУ-ын олон улсын жин, нөлөө нь хуучин ЗХУ-ын орон зайг нөхөж хэзээ ч чадахгүй болсон ч энэ залуу ард түмэн түүхийн богино хугацаанд дэлхийн супер гүрэн болох эдийн засаг, оюун санааны асар их потенциалтай үндэстэн юм. Бид энэ том гүрний мөнхийн хөрш бөгөөд бидэн шиг жижиг ард түмний хувьд орос хэл бол олон улсын шинжлэх ухаан, соёлын ололттой танилцах хоёр дахь гадаад хэл хэвээр үлдэх ёстой.

БНХАУ энэ зуунд дэлхийд хоёр дахь том эдийн засаг болж, цэрэг, эдийн засаг, шинжлэх ухаан техникийн хөгжлөөрөө цойлон гарч ирж байгаа, манай мөнхийн хөрш том орон бөгөөд хятад хэлийг өнөө болтол сургалтад албан ёсоор үзэх эсэхийг манайд бодлогын түвшинд шийдвэрлээгүй байгаа юм. Хоёр орны харилцаа сайн байх үед Улаанбаатар хотод 1960-аад онд БНХАУ-ын ЭСЯ-ны дэргэд нээгдсэн хятад сургуулиас өөр (үүний үргэлжлэл Үй цай сургууль) албан ёсны зөвшөөрөлтэй сургууль байхгүй ч өнөөдөр хятад хэлний сургалт телевиз, радио, бие даасан сургууль, курсээс өгсүүлээд албан ёсны сургалтад сонгон судлах хичээлийн түвшинд аль хэдийн ялгаж шургаж орж ирсэн байна. Энэ нь алгуур, янз бүрийн зөөлөн явуур аргаар хятад хэл үзэх ажлыг сургалтын янз бүрийн түвшинд нэвтрүүлэх ажлыг өмнөд хөрш тууштай хэрэгжүүлсээр 30-аад жил болж байгаагийн үр дүн юм. Ер нь хөрш орныхоо хэлийг, мөн дэлхийд хүчээ авч байгаа шинжлэх ухаан, техник, эдийн засаг, худалдааны том хэл гэдэг утгаар нь авч үзсэн ч хятад хэлийг үзэж судлах нь монголчууд бидэнд аль ч талаараа ач холбогдолтой болно. Иймд хятад хэлийг ойрын ирээдүйд манай гадаад хэлний сургалтын бодлогод зохих байдлаар тусгаж оруулах шаардлагатай гэж үзэж байна.

Харин япон, солонгос, герман, франц, испани болон бусад хэлийг суралцагчид өөрсдөө сонгож үзэх боломжийг нь албан ба албан бус, насан туршийн боловсролын хүрээнд хангаж өгөх нь бас л цаг үеийн шаардлага болж байгааг анхаарах нь зүйтэй.

ДҮГНЭЛТ

XX зууны сүүлийн хагаст эрчээ авсан глобал хөгжлийн хандлага нь олон улсын харилцаа, хамтын ажиллагааг эрс түргэтгэж, дэлхийн хэмжээгээр нэгдмэл голлох хэл, мэдээллийн нэг систем, харилцааны нийтлэг зарчмыг бий болгож байна.

Улс, үндэстнүүдийн боловсролын тогтолцооны хөгжилд онцлогоосоо илүү нийтлэг шинж нь давамгайлах хандлагатай боллоо. Ингэснээр боловсролын хөгжлийн асуудал нэг улс, нэг үндэстний хэмжээнээс хальж, түүний хөгжлийн хүчин зүйлүүд нь нэг хэсэг улс, бүхэл бүтэн тив, цаашлаад Дэлхийн хэмжээний нийтлэг хандлагаас хамааралтай болж байна. Хөгжлийн энэ хандлага бидэнд ч бас хамаатай төдийгүй түүнээс хойш суух, үндэсний онцлог гэдгээр бамбай хийх нь манай мэт жижиг улсын хувьд нийтийн хөгжлөөс өөрийгөө тусгаарлахад хүргэх аюулыг бий болгох байдалтай боллоо. Энэ нь бидний гадаад хэлний сургалтын бодлого, сурч эзэмших хэлнүүдийн мэдлэг, чадварт ч мөн хамаарна.

НОМ ЗҮЙ

Монгол хэлээр:

УИХ. (2008). *Монгол улсын мянганы хөгжлийн зорилтод суурилсан үндэсний хөгжлийн цогц бодлого*. Улаанбаатар.

УИХ. (2023). *Боловсролын ерөнхий хууль*. Улаанбаатар.

Бэгз, Н. (2011). *Монголын боловсрол судлалын шинэ парадигма*. Улаанбаатар: Соёмбо принтинг.

Бэгз, Н. (2023). *Монголын боловсрол судлал*. Улаанбаатар: Соёмбо принтинг.

Дамдинсүрэн, Ц. (1957). *Монголын нууц товчоо. Хоёр дахь хэвлэл*. Улаанбаатар.

Дилав хутагт Жамсранжав, Б. (2000). *Ариун сэтгэл авралын үндэс*. Улаанбаатар.

Карен, Хорни. (2008). *Соёл ба мэдрэлийн өвчин. Дэлхийн нэрт сэтгэл судлаач эрдэмтдийн шилмэл зохиолын хураангуй*. Улаанбаатар.

Масару, И. (2005). Гурван нас хүрэхээс нь өмнө. *Боловсрол судлал*, 4, 70-75.

Мөнхсайхан, С. (2014). *Монгол хэлний хятад гаралтай үг*. Улаанбаатар.

Нацагдорж, Д. (1961). *Түүхийн шүлэг. Зохиолууд*. Улаанбаатар.

Өлзийхутаг, Ц. (1982). *МАНЗ-ын номын сан. Монгол ардын дуу*. Улаанбаатар.

Сүхбаатар, О. (2014). *Монгол хэлний харь үгийн толь*. Улаанбаатар.

Сүхбаатар, О. (2014). *Монгол хэлэн дэх самгарди махбод*. Улаанбаатар.

Гадаад хэлээр:

Language Policies and Language Education. (2014). Hong Kong.

National Institute for Educational Policy Research of Japan. (2019). *Trends in foreign/second language education in Asia and the Pacific*. Tokyo.